

Čuvajte, čedo moje milo, jezik kao zemlju. Riječ se može izgubiti kao grad, kao zemlja, kao duša. A šta je narod izgubi li jezik, zemlju, dušu?

Ne uzimajte tuđu riječ u svoja usta. Uzmeš li tuđu riječ, znaj da je nisi osvojio, nego si sebe potuđio. Bolje ti je izgubiti najveći i najtvrdi grad svoje zemlje, nego najmanju i najneznatniju riječ svoga jezika.

Zemlje i države ne osvajaju se samo mačevima nego i jezicima. Znaj da te je neprijatelj onoliko osvojio i pokorio koliko ti je riječi potrao i svojih poturio.

Narod koji izgubi svoje riječi prestaje biti narod.

Postoji, čedo moje, bolest koja napada jezik kao zaraza tijelo. Pamtim ja takve zaraze i morije jezika. Biva to najčešće na rubovima naroda, na dodirima jednog naroda sa drugim, tamo gdje se jezik jednog naroda tane o jezik drugog naroda.

Dva naroda, milo moje, mogu se biti i mogu se miriti. Dva jezika nikada se pomiriti ne mogu. Dva naroda mogu živjeti u najvećem miru i ljubavi, ali njihovi jezici mogu samo ratovati. Kad god se dva jezika susretnu i izmiješaju, oni su kao dvije vojske u bici na život i smrt. Dok se god u toj bici čuje jedan i drugi jezik, borba je ravnopravna, kad počinje da se bolje i više čuje jedan od njih, taj će prevladati. Najposlije se čuje samo jedan. Bitka je završena.

Nestao je jedan jezik, nestao je jedan narod.

Znaj, čedo moje, da ta bitka između jezika ne traje dan-dva, kao bitka među vojskama, niti godinu-dvije, kao rat među narodima, nego vijek ili dva, a to je za jezik isto tako mala mjera vremena kao za čovjeka tren ili dva. Zato je čedo moje bolje izgubiti sve bitke i ratove nego izgubiti jezik. Poslije izgubljenog jezika nema naroda.

Čovjek nauči svoj jezik za godinu dana. Ne zaboravlja ga dok je živ. Narod ga ne zaboravlja dok postoji. Tuđi jezik čovjek nauči isto za godinu dana. Toliko mu je potrebno da se odreče svoga jezika i prihvati tuđi. Čedo moje milo, to je ta zaraza i pogibija jezika, kad jedan po jedan čovjek počinje da se odriče svoga jezika i prihvati tuđi, bilo što mu je to volja bilo da to mora.

I ja sam, čedo moje, u mojim vojnama upotrebljavao jezik kao najopasnije oružje. Puštao sam i ja zaraze i morije na njihove jezike ispred mojih polkova. Za vrijeme opsada i dugo poslije toga slao sam čobane, seljane, zanatlije i skitnice da preplave njihove gradove i sela kao sluge, robovi, trgovci, razbojnici, bludnici i bludnice. Moji polkovodci i polkovi dolazili su na napola osvojene zemlje i gradove. Više sam krajeva osvojio jezikom nego mačem.

Čuvajte se, čedo moje, inojezičnika. Dođu neprimjetno, ne znaš kad i kako. Klanjaju ti se i

sklanjaju ti se na svakom koraku. I zato što ne znaju tvoj jezik ulaguju ti se i umiljavaju kako to rade psi. Nikad im ne znaš šta ti misle, niti možeš znati, jer obično šute. Oni prvi koji dolaze da izvide kako je, dojave drugima, i eto ti ih, preko noći domile u neprekidnim redovima kao mravi kad nađu hranu. Jednoga dana tako osvaneš opkoljen gomilom inojezičnika sa svih strana.

Tada doznaješ kasno da nisu mutavi i da imaju jezik i pjesme, i svoja kola i običaje. Postaju sve bučniji i zaglušniji. Sada više ne mole niti prose, nego traže i otimaju. A ti ostaješ na svome, ali u tuđoj zemlji. Nema ti druge nego da ih tjeraš ili da bježiš, što ti se čini mogućijim.

Na zemlju koju tako osvoje inojezičnici ne treba slati vojsku. Njihova vojska tu dolazi da uzme ono što je jezik osvojio.

Jezik je čedo moje, tvrdi od svakog bedema. Kada ti neprijatelj provali sve bedeme i tvrđave, ti ne očajavaj, nego gledaj i slušaj šta je sa jezikom. Ako je jezik ostao nedirnut, ne boj se. Pošalji uhode i trgovce neka duboko zađu po selima i gradovima i neka slušaju. Tamo gdje odzvanja naša riječ, gdje se još glagolja i gdje se još, kao stari zlatnik, obrće naša riječ, znaj, čedo moje, da je to još naša država bez obzira ko u njoj vlada. Carevi se smjenjuju, države propadaju, a jezik i narod su ti koji ostaju, pa će se tako osvojeni dio zemlje i naroda opet kad-tad vratiti svojoj jezičkoj matici i svome matičnom narodu.

Zapamti, čedo moje, da svako osvajanje i otcjepljenje nije toliko opasno za narod koliko je štetno za naraštaj. To može štetiti samo jednom naraštaju, a ne narodu. Narod je, čedo moje, trajniji od naraštaja i od svake države. Kad-tad narod će se spojiti kao voda čim puknu brane koje ga razdvajaju. A jezik, čedo moje, jezik je ta voda, uvijek ista s obje strane brane, koja će kao tiha i moćna sila koja bregove roni opet spojiti narod u jedno otačastvo i jednu državu.



*Reč Stevana Nemanje (Stefana Nemanje — oca Simeona (1166-1196)) izgovorene na samrtničkoj postelji, koje je zapisao njegov najmlađi sin Rastko, Sveti Sava (iz knjige „Zaveštanje Stefana Nemanje”, pisca Mileta Medića)*